

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verlagen

Verzorg me, maak me niet beter

Verslag van

Hysterie — Psychoanalytische beschouwingen [Utrecht 20 mei 2006]

SACHA DE REUVER

Na een korte opening door Toon Rutgers en een inleiding door Ad Boerwinkel ging het drieëntwintigste PSU-symposium van start in de Stadsschouwburg in Utrecht. Allereerst verzorgde Willem van Tilburg een historisch overzicht van het begrip 'hysterie'. Charcot beperkte zich tot het beschrijven van symptomen en hun verloop, maar Freud nam de taak op zich oorzakelijke factoren te beschrijven. Hij zocht deze in seksuele problematiek (eerst de verleidingshypothese en later het oedipuscomplex) en ontwikkelde een daarbij aansluitende behandelmethode. Onder invloed van Mahler en Klein werd later onderscheid gemaakt tussen symptomen en persoonlijkheid, en werd de focus verlegd naar de moeder-kindrelatie en de rol van agressie bij separatie. Kernberg brengt vervolgens de hysterische persoonlijkheid onder bij de borderline-persoonlijkeheidsorganisatie. Yarom (2005) blaast het hysteriebegrip nieuw leven in door het te begrijpen als een driecomponentendenkkader (gender en seksualiteit, externalisatie naar het lichaam in plaats van in de ander, en conversie). Zij beschrijft hysterie als 'the struggle between the sexes as enacted in the body'. Van Tilburg tekent kritisch aan dat Yarom niet middels empirisch onderzoek aannemelijk maakt dat conversie, genderproblematiek en afweermechanismen met elkaar verbonden

zijn. Volgens hem is hysterie deels op te vatten als abnormaal (onbewust of gedeeltelijk onbewust) ziektegedrag. Het lijkt hem zinnig een zesde as aan de DSM toe te voegen om ziektegedrag (adequaatheid, therapietrouw, ziekte-inzicht) te beschrijven, waardoor er meer recht gedaan zou worden aan de verschillende facetten van hysterie.

Harry Stroeken trakteerde ons op een les freudiaanse hysteriegeschiedenis als waren we uitgenodigd in zijn eigen bibliotheek. Freuds fascinatie met hysterie ontstond tijdens de behandeling van Cécilie M., een intelligente en creatief begaafde barones, lijdend aan onder andere aangezichtspijnen, absences en hallucinaties. Hij ontdekte dat de symptomen uitingen waren van niet verwerkte herinneringen. Symboliseren van de symptomen en herbeleven van de verdrongen herinneringen en fantasieën werden leidraad voor zijn behandeling. Basisfenomeen van de hysterie is de splitting van het bewustzijn, waarbij het afgeweerde (vroegkindelijk seksuele trauma) wordt omgezet in de conversie. Freud onderscheidde 'la grande hystérie' (stoornissen van sensibele, zintuigactiviteit, verlamming, etc.) en 'la petite hystérie' (alledaagse somatische en psychische symptomen).

Lut De Rijdt trachtte met een tot de verbeelding sprekend verhaal allereerst het hysterieconcept bij adolescenten meer grijpbaar te maken door een voorbeeld uit de roman *Atonement* van Ian McEwan te gebruiken. Daarna spitte ze haar verhaal toe op hysterische symptomen in de adolescentie. Tijdens de puberteit wordt door adolescenten de 'sexual epiphany' (Bollas) van de oedipaliteit herbeleefd. Seksualiteit wordt voor de adolescente hysterica vrijwel ondraaglijk en zij wisselt tussen mannelijke en vrouwelijke identifi-

caties. In de adolescentie kan hysterische symptoomvorming een oplossing bieden om de nog pijnlijkere realiteit — te moeten kiezen tussen genderidentificaties — niet onder ogen te hoeven zien. De angst wordt draaglijk omdat het maken van een keuze vermeden wordt (Yarom). Bij hysterie in de adolescentie kan de traumatische herinnering kort worden gedacht waarna deze verdrongen wordt en in ofwel actie of somatisatie omgezet wordt. Aannee is dus dat de adolescent wel kan mentaliseren. De Rijdt noemt daarbij de mogelijkheid dat de angst/het onvermogen bij volwassenen om de ontluikende seksualiteit van de adolescent te *containen*, tot het ondersteunen van het (hysterisch gekleurde) ageergedrag van de adolescent kan leiden (bijvoorbeeld onterechte beschuldiging van aanranding). Na de lunch belichtte Marina Luymes hysterie vanuit de interpersoonlijke kant, niet als *«trait»* maar als *«state»*, aan de hand van een casus waarbij ze gebruikmaakte van het al genoemde driecomponentenmodel van Yarom. Luymes betoogde dat het niet langer houdbaar is om de conversie te zien als representatie van wat er wel is, maar niet bewust geweten kan worden. Fonagy geeft aan dat conversie de presentatie is van datgene dat nog niet gementaliseerd is, wat gerepresenteerd wordt via direct gedrag in het lichaam (het symptoom). In therapie zou via de interactie met de cliënt de mentale representatie van wat extern wordt gehouden tot ontwikkeling kunnen komen. Luymes besluit met aan te geven dat het concept *«hysterie»* als zoekschema gebruikt kan worden om samen met de cliënt te leren begrijpen wat nog niet begrepen wordt. Zij beveelt aan eerst te leren mentaliseren en dan pas te interpreteren. Nel Draijer bood ons een boeiende blik in de keuken van de *«transference focussed therapy»* (TFP) middels een casus van een vrouw met veel hysterische symptomen en een onderliggende borderline-persoonlijkheidsorganisatie. Bij de populatie met zwaardere problematiek is, in tegenstelling tot wat Freud dacht, niet het seksuele con-

flict maar de agressie symptoomvormend. Deze agressie is onvoldoende gekanaliseerd door problemen in triangulatie en separatie tijdens de ontwikkeling, en komt soms in volle omvang op de behandelaar af. In de behandeling van de patiënte viel op dat de cliënte meerdere malen de triangulatie opzocht, via het contact met de psychiater, God, een priester én ook via het symptoom (de verlamde voet). Het zorgde ervoor dat cliënte, ondanks vele vorderingen en het verdwijnen van veel symptomen, haar autonomie behield en toch zorg kreeg. *«Een razend verlangen naar betekenis»*, niet in de zin van het begrijpen van het symptoom maar in het (eisende) gezien en verzorgd willen worden door de ander. Christien Brinkgreve sloot de dag af met een sociologische visie op hysterie. Na een blik op de ontwikkeling van het concept *«hysterie»*, vertrekkend bij Charcot en eindigend bij de vrouwenstudies, gaf ze drie reacties van sociologische aard. Door emancipatie en het verdwijnen van openlijke sociale-klasseverschillen zijn oude restricties verdwenen en is ons lichaam een andere taal is gaan spreken; seksualiteit hoeft niet langer verdrongen te worden. Het uiterlijk is tot iets ontwikkeld dat gezien mag/moet worden, een designobject. Showalter noemt veel beelden en verhalen die door de hedendaagse communicatiemiddelen verspreid worden *«moderne hysterische hypes»*. Te denken valt aan cvs en dts. De gemeenschappelijke deler is dat er geen lichamelijke oorzaak voor te vinden is en dat door benoeming door de media verschijningsvormen verspreid worden. Zijn conclusie: onbehagen voegt zich naar de mal van het moment. De Swaan noemt hysterie *«sociogenetische regressie»*. Door middel van hysterische symptoomvorming blijft het zelfbeeld intact en valt iemand zonder te veel *«schade»* (krenking) terug in een staat van afhankelijkheid. Net als voor de pauze ontstond er een boeiende discussie met onder andere de stelling of hysterie bestaat bij de gratie van de hysterische reactie? Draijer gaf aan dat

er verschil is tussen de toeschouwer van buiten en de toeschouwer van binnen, én tussen persoonlijkheidsorganisaties. Als iemand niet voldoende kan mentaliseren doet het pijn, ook als er niemand kijkt. Ook de *bias* dat er meer vrouwen met hysterische symptomen bestaan, kwam aan de orde. Van Tilburg gaf aan dat het gelijkmatig verdeeld is maar dat er geen gevalsbeschrijvingen van hysterische mannen zijn. Hysterie lijkt springlevend gezien de wijze waarop de sprekers de luisteraars wisten te boeien. Er is door de jaren heen veel over hysterie nagedacht en vrij recent zijn ideeën aan de theorievorming en behandel mogelijkheden toegevoegd. Nog steeds lijkt het zinnig om onderscheid te maken tussen hysterische symptomen en meer in de persoonlijkheid verankerde hysterische problematiek. Door recente ontwikkelingen in de 'transference focussed psychotherapy' (TFP) en de 'mentalisation based treatment' (MBT) lijkt de therapeut technieken in handen te krijgen om ook de tweede groep een zinvolle therapie te bieden die beklijft.

Ad Boerwinkel sloot deze geslaagde dag af met de toevoeging dat de analytische blik en het willen begrijpen de gelaagdheid van de hysterische symptomen en de patiënt recht doet.

Literatuur

YAROM, N. (2005). *The matrix of hysteria — Psychoanalysis of the struggle between the sexes enacted in the body*. New York: Routledge.

Een geslaagde verjaarspartij

Verslag van

Treurniet-symposium [Amsterdam, 21 september 2006]

JOS VAN MOSEL

Op een warme zomeravond die niks met de beginnende herfst te maken leek te hebben vond op 21 september 2006 het door de Nederlandse Psychoanalytische Groep (NPAG) georganiseerde symposium ter gelegenheid van de tachtigste verjaardag van Niek Treurniet plaats in de fraai gerestaureerde Eggertzaal van de Nieuwe Kerk in Amsterdam.

Zo'n zestig bezoekers, volgens mij allemaal collega-analytici, konden er mét Niek en zijn gezin genieten van de vier lezingen die te zijner ere werden gehouden.

Rob Wille, NPAG-voorzitter, heet de aanwezigen welkom. Hij schetst Treurniets ontwikkeling tot de nationaal en internationaal gewaardeerde en geliefde analyticus die hij is. Het 'sapere aude', de moed hebben om zelf te denken en te getuigen van de eigen inzichten, ook als dat betekent groten als bijvoorbeeld Kohut te weerspreken, combineert Treurniet met het vermogen om te verdragen níet te weten ('without memory or desire and no understanding yet') in de analytische setting. Als Wille een aantal belangrijke artikelen uit Treurniets werk memoreert, herkent menigeen in de zaal die als van grote betekenis voor de eigen ontwikkeling tot analyticus.

Vervolgens werden we zonder pauze viermaal een klein half uur toegesproken: een gewaagde, maar in zijn uitvoering goed geslaagde opzet van de avond.

Pieter Niers, opleidingsanalyticus bij het Nederlands Psychoanalytisch Genootschap en de NPAG, hield de eerste voordracht, *Omgaan met divergentie*. Hij hoopte met zijn lezing te illustreren, hoe Treurniet in staat